

Mg. philol., LU Humanitāro zinātņu fakultāte, zinātniskā grāda pretendente

ILONA MIEZĪTE

KRISTĪGIE MOTĪVI FRIČA BĀRDAS DZEJĀ

Rakstā analizēti kristīgie motīvi Friča Bārda dzejā. F. Bārdas radošā darbība liecina par intensīviem garīgiem meklējumiem, kas viņu lielā mērā ir atsvešinājuši no kristietības. Kristīgie motīvi viņa dzejā ir integrēti plašākā reliģiju sintēzes kontekstā. F. Bārda nāk no reģiona, kurā bija aktīva brāļu draudžu kustība. Hernhūtismam piemītošais pasaules redzējums, tieksme pēc sirdsšķīstības un personiskām attiecībām ar Dievu ir netieši ietekmējusi viņa dzeju.

Atslēgvārdi: Fricis Bārda, dzeja, kristietība, filozofija, simbolisms.

Par Friča Bārdas (1880–1919) reliģiozitātes saturu un ievirzi ir sniegti pat radikāli pretēji raksturojumi. Brāļa Antona Bārdas (1891–1981) atmiņās apgalvots, ka Fricis mantojis no tēva stipru kristīgu pārliecību, kas saglabājusies visu mūžu. Baznīcā, ejot pie dievgalda, viņš dažkārt saņēmis spēcīgus ekstātiskus pārdzīvojumus.¹ Dzejnieka radošā darbība tomēr liecina par intensīviem garīgiem meklējumiem, kas atsvešinājuši viņu no kristietības. Tādēļ mūsdienās dažkārt izskan viedoklis, ka F. Bārdas daiļrade vispār nav saistāma ar kristīgo tradīciju. Piemēram, interneta portāla “Latvijas Literatūras centrs” rakstā “Jaunromantisms. Fricis Bārda un Kārlis Skalbe” minēts: “Bārda skeptiski attiecās gan pret kristietismu, gan pret mēģinājumiem restaurēt (vai radīt) nacionālu reliģiju – viņa dzejā nav nedz Kristus, nedz kristīgās simbolikas (.), toties bieži līdz ar dabu tiek

¹ “Dzejnieka Antona Bārdas atmiņas par savu tēvu un brāli, dzejnieku Frici Bārdu. Pierakstījis Roberts Feldmanis. 1971. gada 27. septembris”, Roberts Feldmanis, *Par sevi un sev. Autobiogrāfija un dzeja* (Rīga: Profesora Roberta Feldmaņa fonds, 2017), 175.–176.

piesaukts Dievs.”² F. Bārdas dzejā kristīgajai simbolikai ir samērā nozīmīga loma, bet to acīmredzot nevar konstatēt, dziļāk nepazīstot Jauno Derību un kristīgās tradīcijas.

Aizrautība ar filozofiju pamudina F. Bārdu citādi raudzīties uz kristīgās vēsts saturu un jēgu. F. Bārdas kolēģis, literāts Eduards Mēklers (1884–1973) atceras, ka dzejnieks ir bijis “tālu no dogmatiskās konfesiju reliģijas. Bet pēc būtības Bārda reliģiju vērtēja ļoti augstu. Cienīja viņš arī mūsu brīvprātīgākos [brīvdomīgākos – I. M.] teologus”.³

Paša F. Bārdas atzinumi rosina viņa garīgos meklējumus iekļaut plašākā reliģiju sintēzes kontekstā. Dzīves laikā npublicētajā un acīmredzot nepabeigtajā rokrakstā “Domas par reliģiju”,⁴ kā arī citos rakstos dzejnieks kritizē gan tolaik “moderno” materiālismu, gan baznīcas “dogmatismu”.⁵ No mistisko reliģisko pieredžu līdzības dažādās reliģijās viņš izdara secinājumu par visu reliģiju principiālu vienādību.⁶ Viņa pasaules redzējumā dominē reliģiskais sinkrētisms.

Teorētiski pamatotās atziņas spilgti iemiesotas F. Bārdas dzejā. Raksta apjoms neatļauj aplūkot visus dzejoļus, kuros saskatāmi kristīgi motīvi, tādēļ tajā analizēti no autores viedokļa spilgtākie piemēri. Pirmajā dzeju krājumā “Zemes dēls” (1911) kristīgo motīvu ir samērā maz. Tie parādās kā kādas citas idejas poētiski izteicēji, nevis kristīgās vēsts apliecinātāji. Dominē modernajam laikmetam raksturīgā tendence identificēt sevi ar Kristu, likt paša cilvēka ciešanas Kristus ciešanu vietā, jo tās nav mazāk nozīmīgas.

Zenta Mauriņa (1897–1978) apgalvo, ka F. Bārdas dzejā velti meklēt simbolus.⁷ Šķiet, nevarētu pateikt ko vēl nepatiesāku par F. Bārdas dzeju, kas ir simbolikas pārpilna. Roberts Klaustiņš (1875–1962) jau 1924. gadā pareizi norāda, ka F. Bārdam simboli nav vienkāršas personifikācijas, viņa simbolika ir salikta no personifikāciju mozaīkas.⁸

Divos krājuma “Zemes dēls” dzejoļos ir ietverta Svētā Vakarēdiena simbolika. Dzejoļa “Līgavainis” centrā ir asiņu biķeris. Šis dzejolis ir iekļauts dzeju ciklā “Tumša nama tumšās dziesmas”, kas pirmo reizi publicēts žurnālā “Stari” 1907. gadā. Tas ir viens no

2 “Fricis Bārda – svešinieks savā laikmetā. Jaunromantisms. Fricis Bārda un Kārlis Skalbe”, *Latvian Literature Centre*, https://www.literature.lv/his_lv/4_3.html (skatīts 25.11.2023.).

3 Kārlis Kraujiņš. “Friča Bārdas biogrāfija”, Kārlis Kārklīņš, Kārlis Kraujiņš, *Fricis Bārda dzīvē un darbā* (Rīga: A. Raņķa grāmatu tirgotavas apg., b. g. [1935.]), 140.

4 Fricis Bārda, “Domas par reliģiju”, *Raksti*, 1. sēj. (Rīga: Liesma, 1990), 363.–379., pirmpublicējums: *Izglītības Ministrijas Mēnešraksts* 10 (1920).

5 Piemēram: “Kristus mācībā, bez šaubām, ir mūžīgas domas, bet vai caur baznīcas varas centralizāciju viņas kultūras cilvēces lielākā daļā nav padarītas (..) atbaidošas, iekš kam slēpjas galvenais cēlonis tagadnes centieniem (..) šķirt baznīcu no valsts, t. i., mūžības domu no katras varas un personīgas autoritātes piemaisījuma.” Fricis Bārda, “Domas par reliģiju”, *Raksti*, 1. sēj., 469. Sk. arī turpat, 358.–359., 414.–415.

6 Turpat, 373.

7 Zenta Mauriņa, “Pavasara dvēsele”, *Burtnieks* 4 (1929): 292.

8 Roberts Klaustiņš, Friča Bārdas daile un estētika (nobeigums), *Ritums* 8 (1924): 611.

spilgtākajiem simbolisma paraugiem sava laika dzejā. Laikabiedri tajā ietvertu vēstījumu vēl nav sapratuši. Viktors Eglītis (1877–1975) šajā dzeju ciklā saskata “nebaudāmus gleznu plūdus”. Andrejs Upīts (1877–1970) to uztver kā skaistu gleznu “bez nolūka, idejiska pamata”.⁹ Mūsdienu asociatīvās dzejas lasījuma pieredze ļauj citādi saredzēt un izvērtēt kristīgo simbolu pārradi oriģinālos mākslinieciskos tēlos:

Aiz muguras slēpdamies, nazi kāds trin – / un velkas lēnām pie galdiņa mana... / Mana līgava upmalā matus pin, / Un baznīcā tumsā kāds zvana – – / Pie sarkanās lampas sēdu es pats / un mīloju sarkanu sapņu saimi, / Manu asiņu biķerī dreb mans skats: / “Nemiet un dzeriet no tā – uz manas līgavas laimi!” / No upmalas vītoliem atskrien vējš, / dzillks! – iesit rūtī ar vīna glāzi... / Pie sarkanās lampas līgavains sēž – / aiz muguras kāds tam trin nazi.¹⁰

Tekstā ietvertu sarežģīto simboliku nav iespējams interpretēt viennozīmīgi. Ikviens simbols te ir daudzslāņains, tādēļ var būt dažādas tulkojuma iespējas. Tēlu valodas dziļākai izpratnei to nepieciešams iesaistīt citu krājumā ietvertu dzejoļu kontekstā.

Dzejoļa centrā ir upuris. Tā jēgu var skaidrot vienkāršākā un komplicētākā veidā. Teksts sākas ar tumšu, agresīvu motīvu – aizmugurisku naža trinēju, kas reizē ietver gan ārēju apdraudējumu, gan paša cilvēka izmisumu un bailes. Apzīmējums “kāds” parādās vairākos krājuma “Zemes dēls” dzejoļos, piemēram, “Un brīžam redzu es acis”, “Māte”.¹¹ Šis tēls ir tumšo, dēmonisko spēku eifēmisks izteicējs un, iespējams, saistāms arī ar simbolisma poētikai nozīmīgo dubultnieka, “ēnas” konceptu. Iespējama interpretācija – naža trinējs ir nāve, līgava ir cilvēka nesasniegtais sapnis, kuram viņš upurē savu dzīvību. Var būt arī cits skaidrojums – naža trinējs ir cilvēka ļaunais liktenis, līgava ir nāve, cilvēks ir ļaunā likteņa upuris. Tomēr, ņemot vērā citu krājuma dzejoļu kontekstu, komplicētāka interpretācijas versija šķiet vairāk ticama. Tajā naža trinējs ir vienlaikus gan ļaunais liktenis, gan nāve kā iznīcība, bet līgava vienlaikus ir gan sapnis, gan nāve kā pāreja garīgajā pasaulē.

Nāve kā līgava ir sens simbols, kas bieži izmantots viduslaiku balādēs, baroka literatūrā, arī romantisma dzejā.¹² Tas parādās vēl citā F. Bārdas dzejolī no tās pašas nodaļas “Vientulība”:

9 Citēts no: Edgars Sūna, *Fricis Bārda. Dzīve un dzejnieka persona*. Sērija: *Mūsu rakstnieki III*. Rediģējis Kārlis Egle (Cēsis un Rīga: O. Jēpes izdevniecība, 1925), 64.

10 Fricis Bārda, *Raksti*, 1. sēj., 131.

11 Turpat, 19., 102.

12 Eva Krekovičova, “Das barocke Bild “Tod als Braut” in der Folklore und die Wanderung eines Balladenmotivs”, *Jahrbuch für Volksliedforschung* 42 (1997): 89–97.

*Sapnī mana līgava / dzeltainu zīda palagu uz manu gultu klāja, (..) /
pacēlu palagu un redzēju / kapu – –¹³*

Tādējādi veidojas saikne starp līgavas tēliem abos dzejoļos. Tomēr, ja līgavu interpretē tikai kā nāvi, zūd jēga upura motīvam. Dzejolis “Līgavainis” ietverts ciklā “Tumša nama tumšās dziesmas”. Cikla nākamajā dzejolī personificēti trīs jēdzieni – Sapnis, Sāpe un Dziesma.¹⁴ Tie rosina asociatīvas paralēles ar iepriekšējo tekstu. Asiņu biķeri var saistīt ar Sāpi, vēja triektās vīna glāzes šķindoņas spilgto onomatopoētisko tēlojumu ar Dziesmu, bet līgavu ar Sapni. Sapņa tēlam kā vienam no romantisma pamatmotīviem aplūkojamā laikmeta dzejā ir īpaši būtiska loma. Kārlis Kārklīšs (1888–1961) F. Bārdas dzejas kontekstā secina, ka romantismā “sapnis ir gara pasaules atspulgs”.¹⁵ Janīna Kursīte norāda, ka literatūrā bieži “sapņa telpa tiek pretstatīta reālajai telpai kā dziļā sekļajai”.¹⁶

Dzejolī “Līgavainis” līgava atrodas pie upes. Tradicionāli upe simbolizē nemītīgi mainīgo dzīves plūdumu. Taču tā var būt arī pārnēsēja garīgajā pasaulē. Ūdens kā ceļš uz pazemes pasauli ir sens mitoloģisks simbols, kas ietver attīrīšanās ideju.¹⁷ Pazemes upes un laivinieka pārcēlāja tēls sakņojas antīkajā mitoloģijā.¹⁸ Ingus Barovskis norāda uz līdzīgiem motīviem arī latviešu un citu tautu folklorā.¹⁹ Tieši šī nozīme izmantota “Zemes dēla” nodaļas “Vientulība” dzejolī “Alejās”. Liriskais varonis maldās pa dzīves alejām un jautā kādam pār pasaulīgam garam:

“Tu, draugs, kā no šām alejām ārā lai tieku?” / – Pāri Upei! – ar mēmo Laivinieku – –²⁰

Visticamāk, arī dzejolī “Līgavainis” upe simbolizē pāreju no pasaulīgās esības uz pār pasaulīgo.

Pirmā panta pēdējā rinda ietver ideju par līgavaiņa un līgavas kāzām. Kāzas simbolizē savienošanos. Nozīmīgs šajā kontekstā ir baznīcas tēls. Citā krājumā “Zemes dēls”

13 Fricis Bārda, *Raksti*, 1. sēj., 136.

14 Turpat, 131.–132.

15 Kārlis Kārklīšs, “Friča Bārdas darbi”, Kārlis Kārklīšs, Kārlis Kraujiņš, *Fricis Bārda dzīvē un darbā*, 168.

16 Janīna Kursīte, *Mītiskais folklorā, literatūrā, mākslā* (Rīga: Zinātne, 1999), 299.

17 Ingus Barovskis, “Htoniskā pasaule latviešu folklorā: laiks un telpa” (disertācija, Latvijas Universitāte, 2015), 79.

18 *Mitoloģijas enciklopēdija*, Pasaules tautu mitoloģiskās būtnes un priekšstati, 1. sēj. (Rīga: Latvijas Enciklopēdija, 1993), 181., 205.

19 Ingus Barovskis, *Htoniskā pasaule latviešu folklorā: laiks un telpa*, 83., 138.

20 Fricis Bārda, *Raksti*, 1. sēj., 135.

dzejolī “Purva velni” baznīca ir vieta, kur tiek pulcinātas mirušo dvēseles. Šis priekšstats sakņojas latviešu tautas ticējumos.²¹ Tas, iespējams, papildus sasaista baznīcas un kāzu motīvus ar līgavu kā nāvi. Taču baznīca ir tumša. Tā tad laulību vēl nebūs. Ilgas sasniegt savu Sapni šīs zemes virsū ir satumsušas.

Vienlaikus baznīcā zvana. Vēlreiz atkārtojas poētiskais motīvs “kāds”. Atšķirībā no *kāda*, kas trin nazi, *kāds*, kas zvana, varētu būt cilvēka Sapņa ēna jeb dubultnieks. Tas iemieso cerību tomēr reiz savienoties ar līgavu, resp., Sapni. Taču šī savienošānās var notikt tikai caur upuri. Cilvēka mutē likta reminiscence no Svētā Vakarēdiena iestādīšanas vārdiem, kurus Kristus saka, nododams savu miesu un asinis pasaules grēku izpirkšanai. (Mt. 26:27–28; Mk. 14:23–24; Lk. 22: 20) Dievkalpojumā garīdznieks, konsekrējot Svēto Vakarēdienu, lieto liturģisko formulu, kas apvieno visu trīs t. s. *sinoptisko* evaņģēliju tekstu:

“Tāpat viņš arī ņēma biķeri pēc vakarēdiena, pateicās un tiem to deva, sacīdams: “Ņemiet un dzeriet visi no tā; šis biķeris ir jaunā derība manās asinīs, kas par jums un par daudziem top izlietas par grēku piedošanu (..).”²²

Dzejolī gaidāmā upura asinis ir paša cilvēka asinis. Taču šis upuris nav grēku izpirkumam. Līgavainis gatavojas tās atdot par savas līgavas laimi, tā tad par Sapņa piepildījumu.

Turpinājumā no upmalas, kur atrodas līgava, vējš iesit rūtī vīna glāzi. Tas sasaista iepriekšējā panta reminiscenci “ņemiet un dzeriet” ar noslēguma panta dziļāko saturu. Logā iesistā glāze ir aicinājums uz upuri. Līgava sūta trauku, ko piepildīt ar upura asinīm. Līgavainis tiek aicināts pats izliet tajā savas dvēseles asinis.

Šis rindas var salīdzināt ar Aspazijas (1865–1943) dzejolī “Līgava” viņas pirmajā krājumā “Sarkanās puķes” (1897), jo starp abiem līgavas motīviem ir ārēja līdzība. Aspazijas līgavai matos ir asins rozes.²³ Tā tad kopīgs ir gan asiņu motīvs, gan nāves klātbūtne:

*Kas mīlējis viņu vispirmo, / Tam citas vairs līgavas nava; / Tas arī vairs nenosirmo, /
Ko viņas rokas skāva, / Viņas ledainās rokas: nāve un slava.*²⁴

Tomēr simboliskās jēgas ziņā abi dzejolī ir dziļi atšķirīgi. Aspazijas dzejolī līgava ir sabiedriska ideāls. Līgavainis sevi ziedo cīņai par to. Viņa nāve ir līdzeklis, lai sabiedriskais ideāls tiktu piepildīts. F. Bārdas pirmajā krājumā nav motīvu par cilvēka ziedošanos sabiedriskai idejai. Cilvēks, no vienas puses, ir likteņa upuris. No otras puses, līgavainis

21 Ingus Barovskis, *Htoniskā pasaule latviešu folklorā: laiks un telpa*, 75., 162.

22 *Dziesmu grāmata latviešiem tēvzemē un svešumā* (Pieksamaki: Latviešu Ev. Lut. baznīcas Amerikā apgāds, Latvijas Ev. Lut. baznīcas izdevniecība, 1992), 40.

23 Aspazija, *Kopotī raksti*, 1. sēj., 63.

24 Turpat.

sevi upurē savam Sapnim. Tā piepildījums ir nāve, jo zemes virsū tas nav sasniedzams. Krājuma “Zemes dēls” kopējā kontekstā te veidojas saikne ar dzejoli “Pasaciņa”, kas iekļauts tajā pašā nodaļā “Vientulība”. Tajā ieskanas F. Bārdas otrajā dzeju krājumā izvērstais platoniskās filozofijas motīvs par dvēseles gūstu matērijā. Ilgas pēc savienošanās ar garīgo realitāti ir dziļi ieliktas dvēselē, lai gan šīs zemes dzīvē tā šķiet tikai “pasaciņa”.²⁵ Šo motīvu var saistīt arī ar rindām no dzejojuma “Sapņotājs pāžs”:

Kas sapnim ar visu būtību tic, / to sapnis atpestīs beigās –²⁶

Šajā F. Bārdas dzejolī Pestītāja funkcijas Kristus vietā piešķirtas *sapnim* – tāpat kā Zvaigžņu meitas ciklā.²⁷ Šī motīva atkārtošāšanās liecina par tā nozīmību. Tāpat līgavainis var savienoties ar savu Sapni, pārejot upi – nāves robežu, kas šķir no garīgās realitātes.

Līgavainis aicina arī citus dzert no viņa upura biķera uz līgavas laimi. Iespējama interpretācija – viņš ilgojas ne tikai pēc personiska piepildījuma, bet grib savu Sapni sniegt arī citiem. Tādēļ dzejolī ir paralēle ar Kristus upuri. Paša Sapņa saturs dzejolī netiek konkretizēts. Taču sasaistē ar iepriekš aplūkoto dzejoļiem, kuros parādās sapņa motīvi, to var uztvert kā garīgo telpu, kas atrodas aiz materiālās realitātes. Sapnis ir nācis no tās un tiecas uz to.

Dzejoļu cikla kontekstā pasaule ir “tumšais nams”, no kura nav tik viegli izkļūt. Dzejolim “Līgavainis” ir gredzenveida kompozīcija. Tas sākas un beidzas ar naža trinēja motīvu. Tādēļ paliek atklāts jautājums, vai līgavainis piepildīs līgavas sūtīto glāzi, t. i., realizēs savu upuri, kas ved uz nāvi kā garīgu ieguvumu, vai pirmais pagūs naža trinējs – ļaunais liktenis, kas ved uz nāvi kā iznīcību. Dzejolī saasināti atklāta cilvēciskās esības traģiskā divdabība. Tas spilgti izteic arī paša dzejnieka divdabīgo nāves uztveri, kam ir nozīmīga loma krājuma “Zemes dēls” kopainā.

Atsauce uz Svēto Vakarēdienu ietverta arī dzejolī “Tveice” no cikla “Arājs” (1910). Dzejoļa “Līgavainis” simboliku veido asiņu biķeris, turpretim šeit tā ir dievmaizīte. Šis cikls krājuma kontekstā izceļas ar gaišumu un optimismu. Tajā F. Bārda seko tradīcijai atainot zemkopja dzīvi kā harmonijas un laimes pilnu saskaņu ar zemi un dabu. Pirms tam krājumā ir dzejoļi, kas parāda lauku dzīves nabadzību un smagumu. Tādējādi šo kontrasta principu var uztvert kā vienas parādības divas puses, tēzi un antitēzi, kas tālāk ved uz sintēzes meklējumiem. Zemkopja darbā izlīdzinās krājumā iepriekš iezīmētais zemes un debesu, resp., materiālā un garīgā aspekta, pretstats, jo tuvība dabai vienlaikus ir arī tuvība Dievam:

25 Fricis Bārda, *Raksti*, 1. sēj., 137.

26 Turpat, 219.

27 Turpat, 24.

Un pēkšņi acis redz kā varavīksnas loku. / Pie mēles tā kā dievmaizīte pielipusi. / Un tad uz brīdi viss, viss apkārt paliek klusi – / pār arumiem pats Dievs ceļ vecu, sirmu roku.²⁸

Burtiskajā plānā dievmaizītes motīvs tēlo tveices radītās slāpes arāja mutē. Garīgajā plānā tās ir dvēseles slāpes, kuras nepaliek nepiepildītas – varavīksnes loks savieno zemi ar debesīm un Dievs pats dod svētību uzartajam laukam. Dzejolis ir spilgts reliģiskā sinkrētisma piemērs. No vienas puses, kristīgā dievmaizīte ietver arāja fiziskās un garīgās slāpes. No otras puses, Dievs parādās latviešu folkloras veidolā – kā vecs vīrs, kas iet gar druvām un arumiem, dodot tiem svētību. Zemkopja pasaules redzējumā te nav pretrunu, jo abas tradīcijas dabiski savienojas viņa ikdienā. Šī ir viena no nedaudzajām vietām krājumā “Zemes dēls”, kur tieši minēts Dieva vārds, jo pārsvarā norādes uz dievišķo ietvertas pastarpinātos tēlos. Tas uzsver arāja dzīves uztveres apgaroto vienkāršību un skaidrību.

Savukārt dzejolī “Lielā vientulība” garīgās apskaidrotības pārdzīvojumā kristīgie motīvi savijas ar budismam raksturīgām noskaņām.²⁹ Vientulība te ir eksistenciāls stāvoklis, kas ved uz pilnīgu atsvešinātību no zemes dzīves:

Nav dvēselē ne prieka vairs, ne sāpju. / Ne mīla krūtīs, šķiet, ne naidš kad kvēlis, / ne ērkšķu vainags kādreiz pieri dzēlis – / un kluss un šķīsts es zilā dzidrē kāpju. / Kā gurdu vēsmu krūtīs zemes elpu / gan nesu vēl, bet aizvien vieglāk eju / caur svešo gaismu... Spārni mirdz pa telpu, / un paradīzes ziedi birst uz seju.³⁰

Budistiskie motīvi dzejolī ir ciešā sasaistē ar eņģeļu tēliem un brāļu draudzei raksturīgo dvēseles šķīstības motīvu. Arī šajā dzejolī liriskais varonis sevi pielīdzina Kristum – liek sev galvā ērkšķu vainagu. Tomēr šajā kontekstā tas simbolizē vienīgi ciešanas, nevis upuri. Šim vainagam trūkst mīlestības un upura aspekta, jo dzejoļa kopnoskaņā dominē atsvešinātība.

28 Fricis Bārda, *Raksti*, 1. sēj., 108.

29 F. Bārda 1908. gada beigās vēstulē Paulīnai Puskalnei (vēlāk – Bārda, 1890–1983) piemin, ka viņš lasa plašāku darbu par budismu. *Raksti*, 2. sēj. (Rīga: Liesma, 1992), 503. Minētā grāmata varētu būt Paula Dālkes (*Paul Dahlke*, 1865–1928) “Esejas par budisma izpratni” (*Aufsätze zum Verständnis des Buddhismus*, 1903), viena no dzejnieka bibliotēkas grāmatām, kas glabājas Rakstniecības un mūzikas muzeja krājumā (RTMM 98868 F. Bārd. B III/7). Dzejoļa “Lielā vientulība” sacerēšanas gads nav precīzi zināms, taču iespējams, tieši šī grāmata iedvesmojusi tā tapšanu.

30 Fricis Bārda, *Raksti*, 1. sēj., 129.

Pēc dzejnieka nāves izdotajā otrajā dzeju krājumā “Dziesmas un lūgšanas Dzīvības kokam” (1923) kristīgi ievirzīto motīvu ir ievērojami vairāk un tie ir plašāk izvērsti, izmantojot tos ne tikai simboliskā nozīmē.

Atšķirībā no vairākiem latviešu dzejniekiem klasiķiem, piemēram, Aspazijas, Jāņa Poruka (1871–1911), Jāņa Ziemeļnieka (1897–1930), F. Bārdam ir mazāk raksturīgi protesta motīvi pret Dievu un viņa radītās pasaules likumsakarībām. Tomēr šis protests ieskanas atsevišķos garīgas krīzes brīžos. F. Bārda pats raksturojis šīs noskaņas: “Tik reizēm man uznāk tādi mocoši brīži, kad es it kā saceļos pret visu, pret Dievu un velnu, un visu dzīvi, un tad man it kā visa gaisma izzūd.”³¹

Dzejolis “Cīņa ar eņģeli” (1912) ir piesātināts ar Vecās un Jaunās Derības reminiscencēm. Pazīstamajā Bībeles sižetā Jēkabs naktī cīnās ar kādu pārdabisku spēku un saka tam: “Es tevi neatlaidīšu, kamēr tu mani nesvētīsi.” (1. Moz. 32:25–30) Tradicionālajā kristīgajā dogmatikā šis motīvs ir skaidrots kā Jēkaba cīņa ar Dievu, jo Bībeles sižetā Jēkabs vēlāk pats to tā ir sapratis.³² Tomēr arhaiskā teksta jēga ir neskaidra, tādēļ jau senatnē to mēģināts skaidrot dažādi. Pravieša Hozejas grāmatā (12:4–5) stāstu papildina eņģeļa klātbūtne. Ebreju tradīcijā un bieži arī jauno laiku teoloģijā šī cīņa ir interpretēta kā cīņa ar eņģeli, kurš pārstāv Dieva varu.³³ Šis motīvs simboliski ietver cilvēka būtības divdabību: gan cīņu ar Dievu, gan ilgas pēc viņa svētības.

F. Bārda ataino cīņu ar eņģeli, tomēr iepriekš minētajā kontekstā tā vienlaikus ir arī cīņa ar Dievu. Līdzīgi kā Aspazijas dzejolī “Aina” protestu pret cilvēkam uzliktajām ciešanām dzejnieks tiešā veidā nepauž pašam Dievam. Pārmetumi sargeņģelim veido zināmu eifēmistisku tradīciju. Paralēles ar Aspazijas dzejoli vērojamas arī saasinātajā kontrastā starp bērībā piedzīvoto gaišo paļāvību sargeņģeļa gādībai un vēlāko pilnīgas atstātības, pamestības izjūtu dzīves grūtībās. Var saredzēt tiešu atbilsmi naktī guļošā bērna sargāšanas motīvā. Aspazijas dzejolī bērns tic, ka

*viņu sarga, spārnus izpletis, / Liels, cēls un balts tā sarga eņģelis.*³⁴

31 Citēts no: Edgars Sūna, *Fricis Bārda. Dzīve un dzejnieka persona*, 90.

32 Šo viedokli pārstāv pāvests Francisks, interpretējot to simboliski. Christopher Wells, “Pope at Audience: Wrestling with God a metaphor for prayer”, *Vatican News* (10.06.2020), <https://www.vaticannews.va/en/pope/news/2020-06/pope-at-audience-wrestling-with-god-a-metaphor-for-prayer.html> (skatīts 25.11.2023.).

33 Meyer, Mike, “Jacob Wrestles the man-God: An Embodied Reading of Genesis 32: 24-32” (dissertation, University of Auckland, 2021), 13–18. *The University of Auckland. Libraries and Learning Services*, <https://researchspace.auckland.ac.nz/bitstream/handle/2292/58596/Meyer-2021-%20thesis.pdf?sequence=2&isAllowed=y> (skatīts 25.11.2023.).

34 Aspazija, *Kopotī raksti*, 1. sēj., 100.

F. Bārdas dzejolī šis motīvs ietverts radniecīgos tēlos:

*Bet naktī sargi pulcējās ap māju / un, baltiem spārniem šalcot, sveces dzesa.*³⁵

Abu dzejoļu varoņi jūtas maldināti un pievilti savos priekšstatos par pasauli un sarg-
eņģeļa, resp., pārļaicīgā spēka, gādību. Šie priekšstati ietverti F. Bārdam raksturīgajos
debesu pasaules tēlos:

*Tu mani saldi, saldi maldināji, (..) / caur manām naktīm balts kā laime gāji / un
baltus sapņus dvēšles dzīlē sviēdi. (..) / Ar zvaigžņu mirdzu acis aiztīkloji – / caur
zvaigznēm, šķītu, mana taka vijas...*³⁶

Līdzība ar Aspazijas dzejas tēliem saskatāma arī naivās bērna ticības zaudēšanas
motīvā, dzejas varonim sastopoties ar cilvēka esības traģismu. Aspazijas dzejolī “mani
tvēra tumšais zemes baigs”,³⁷ F. Bārdam “sabruka pār mani ļaunas dienas”.³⁸ Retoriskais
jautājums Aspazijas dzejolī: *Bet tu, mans cēlais sargs, kur biji tu?*³⁹ gandrīz burtiski atkārt-
ojas F. Bārdas dzejojumā:

*tu, mans gaišais sargs, kur nu tu esi?*⁴⁰

Aspazijas lakoniski ietilpīgais “dzīves važu” tēls⁴¹ F. Bārdas dzejolī izaug par plaši
izvērstu dzīves šausmu ainu:

*bet tuksnešainās takas akmeņšķautnes / no manām kājām zīda asinis / kā sagu-
lušies laiski šakāļi, / pār kuriem klupu, akli maldīdamies. / Un kad šai tumšā brīdī
es pēc tavas rokas tvēru, / tā manā izira, / kā izirst bālu, trauslu puķu vītne, / ko
sapīnuši bērna nevainīgie pirksti.*⁴²

35 Fricis Bārda, *Raksti*, 2. sēj. (Rīga: Liesma, 1992), 262.

36 Turpat.

37 Aspazija, *Kopotī raksti*, 1. sēj., 100.

38 Fricis Bārda, *Raksti*, 2. sēj., 263.

39 Aspazija, *Kopotī raksti*, 1. sēj., 100.

40 Fricis Bārda, *Raksti*, 2. sēj., 264.

41 Aspazija, *Kopotī raksti*, 1. sēj., 100.

42 Fricis Bārda, *Raksti*, 2. sēj., 263.

Priekšstats par dzīvi kā tuksnešainu ceļu augšup pa stāvu klinšu krauju pazīstams reliģiskajā dzejā, simbolizējot cilvēkam nepieciešamos pārbaudījumus. Šeit tas pārrādīts spilgtā poētiskā gleznā. Klintsakmeņi salīdzināti ar šakāļiem. Šakāļa tēls tradicionāli saistās ar viltību, nelaimi un nāvi. Sagulušo šakāļu šķietamais laiskums rada biedējošu priekšnojautu izjūtu, kas paspilgtina tumšā un tuksnešainā klinšu ceļa nedrošību. Savukārt eņģeļa izirusī roka simbolizē bērnu dienu ticības un sapņu sairumu.

Zaudētās sirdsskaidrās bērnu dienu ticības motīvi ir īpaši raksturīgi latviešu klasiskajai dzejai: Aspazijas, J. Poruka, Augusta Saulieša (1869–1933), Kārļa Skalbes (1879–1945), J. Ziemeļnieka u. c. dzejnieku vārsnām. Arī F. Bārdas dzejā vairākkārt atainoti bērna paļāvīgi naivie ticības priekšstati par Dieviņu, kurš ir “tik liels un labs”.⁴³ Citu bērnu pieredze savijas ar paša autora bērnības atmiņām. Viņš rātņi stāv blakus vecmāmiņai, dziedādams viņas mācītās garīgās dziesmas.⁴⁴ Šo idillisko priekšstatu sabrukums mūsu klasiku dzejā parasti ir īpaši sāpīgs. Dzejolī “Cīņa ar eņģeli” saskatāmas paralēles ar Ījaba grāmatas vārdiem, kuri cietējam izlaužas kā pārmetums Dievam: “Es Tevi piesaucu kā glābēju, bet Tu man neatbildi; es nostājos Tavā priekšā, bet Tu nepiegriez man vēribas.” (Īj. 30:20) F. Bārdas pārmetums eņģelim izskan līdzīgi:

*tu neatbildēji man vairs, kad saucu, / un, kad es tevi meklēju, – tu bēdzi.*⁴⁵

Tālākajā dzejoļa risinājumā F. Bārdas varonis uzsāk dramatisku cīņu par saviem bērnības dienu sapņiem, kurā saasināts protests savienojas ar ilgām atgūt eņģeļa netaisni atrauto labvēlību, kas viņu saistījusi ar dievišķo un mūžīgo:

Bet tad es sacēlos kā kuģis, / ko vētra tumsā salauzt taisās, bangām krācot, / un sacēlies es teicu: / “Cilvēks ir niecīgs / tārpiņš, kas velkas, – (..) / Bet, ja tumsas lāsts to spiež pie zemes, / liels un varens kļūst viņš gaismas ilgās: / gaismas ilgās izaug viņš par milzi. (..) / Cilvēks ir nievīgs – / puteklīts un knislīts – (..) / Neuzvarams viņš ir pat priekš dieviem, / ja tā acis skatījušas reiz – kaut reiz tik, / kaut caur taurenīša spārniem bērna sapnī – / mūžības visaptverošo gaismu.”⁴⁶

Šajā un tālākajā dzejas tekstā ir ietvertas daudzas Bībeles reminiscences. Vecajā Derībā vairākās vietās parādās priekšstats par cilvēku kā tārpu un putekli. Psalmos “taisnais” savās ciešanās atzīst sevi par tārpu. (Ps. 22:7) Šis apzīmējums te paspilgtina

43 Fricis Bārda, *Raksti*, 2. sēj., 29.

44 Turpat, 201.

45 Turpat, 263.

46 Turpat, 264.

izmisuša cilvēka dvēseles stāvokļa izpausmi sasaistē ar vārdiem, kurus Jēzus atkārtο pie krusta: “Mans Dievs, mans Dievs, kāpēc Tu mani esi atstājis?” (Ps. 22:2; sal. Mt. 27:46) Atziņa par cilvēku kā putekli ir balstīta Vecās Derības rakstu vietās, kas ietver senus priekšstatus par cilvēka radīšanu no zemes putekļiem: “(..) tu esi puteklis, un pie pīšļiem tev būs atkal atgriezties.” (1. Moz. 3:19; sal. Īj. 30:19; Salamans Mācītājs 3:20) Tomēr cilvēks uzdrošinās nostāties Dieva priekšā ar saviem jautājumiem un vēlmēm: “Es esmu uzdrošinājies runāt ar savu Kungu, lai gan es esmu putekli un pīšļi.” (1. Moz. 18:27) Praviēša saņemtajā atklāsmē Dievs iedrošinādams atbild: “Nebīsties, tu tāriņ Jēkab, Israēla pulciņ!”⁴⁷ (Jes. 41:14)

F. Bārdas dzejojuma nosacītājā valodā “dievi” ir minēti daudzskaitlī. Tādējādi dzejnieka “sacelšanās” it kā distancējas no tieša protesta pret vienīgo Dievu. Vienlaikus šī rinda veido vairākas asociatīvas paralēles ar Bībeles tekstiem. Blakus priekšstatiem par cilvēku kā tārpū un putekli Bībelē var atrast arī gluži pretēju atziņu: “Jūs esat dievi un visi esat Visaugstākā dēli.” (Ps. 82:6; atsauce uz šo tekstu Jņ. 10:34–35) Par šīs rakstu vietas pareizu tulkojumu un izpratni ir bijis daudz diskusiju. Parasti vārda “dievi” lietojums tiek saprasts pārnēstā nozīmē. Dzejoļa kontekstā rodas asociatīvas paralēles arī ar jau minēto Vecās Derības sižetu par Jēkaba cīņu. Tajā Dievs vai eņģelis, ar kuru Jēkabs cīnījies, saka viņam: “(..) tu ar Dievu un ar cilvēkiem esi cīnījies un esi uzvarējis.” (1. Moz. 32:29)

Cilvēka vienlaicīgais niecīgums un lielums mūžības priekšā ir pasaules klasiskajā literatūrā pazīstams motīvs. Niecīgu cilvēku padara fiziskais mērogs laikā un telpā, bet liels viņš ir savās gara slāpēs. F. Bārdas dzejolī uzsvērtas neremdināmas alkas pēc pilnības ideāla un visaptveroša garīgā izlīdzinājuma:

*Man vajga gaismas, skaidras debess gaismas, / kas visu aptver, visu izlīdzina, / ko bērns un pilnība visaugstākā vien zina, / Man vajga gaismas šīs, un neatstāšos es, / līdz tu kā sendienās man atkal viņu nes.*⁴⁸

Arī šajos vārdos var saredzēt reminiscences gan no Vecās, gan Jaunās Derības tekstiem. Jau minētos vārdus “es tevi neatlaidīšu, kamēr Tu mani nesvētīsi” (1. Moz. 32:30) autors sasaista ar Jaunajā Derībā vairākkārt sastopamo motīvu – nepieciešamību savā ticībā līdzināties bērniem, resp., iegūt bērna paļāvību un dvēseles skaidrību. (Mt. 18:1–5) Jēzus teic, ka bērniem pieder Debesu valstība. (Lk. 18:16–17) Dievs garīgo lietu izpratni ir atrāvis pasaules gudrajiem un devis to bērniem. (Mt. 11:25) “Pilnība visaugstākā”,

47 Priekštecis Jēkabs te ir jūdu tautas koptēls, nevis indivīds.

48 Fricis Bārda, *Raksti*, 2. sēj., 265.

visaptverošs visu pretstatu izlīdzinājums var tikt sasniegts vienīgi pašā Dievā. Tam pietu-
voties var vienīgi bērna harmoniski nesadalītajā uztverē, kas pasauli skata kā veselumu.

Tāpēc dzejojuma varonis piedraud eņģelim ar visbriesmīgāko, ko viņš vispār spēj
iedomāties, – ar draudiem sagraut bērnu nevainīgo ticību, iesējot tajā šaubu un protesta
garu:

*Un, ja arvien vēl savu vaigu slēpsi, / es tevi uzmeklēšu starp tiem mazajiem, / starp
maniem brāļiem, kas vēl plaukst kā puķes Dieva laukā, / starp tiem, ko tu zem
saviem spārniem sargāt vadi.⁴⁹*

Poētiskajā tēlojumā saplūst Ījaba grāmatas un Jaunās Derības motīvi. Ījabs sauc uz
Dievu: “Kāpēc tad Tu apslēp savu vaigu, un kālab Tu mani turi par savu ienaidnieku.”
(Īj. 10:24; sal. Ps. 10:11) Dieva vaiga apslēpšanas, resp., cilvēka atstātības un pamestības,
motīvs F. Bārdas dzejolī pāradresēts eņģelim. Tā kā Bībeles tekstos tas veltīts Dievam,
tad ietver analogu mājienu uz pašu Dievu, tieši neizteiktu vai nu aiz pietātes, vai cenzū-
ras apsvērumu dēļ. Saredzamas norādes arī uz pazīstamajiem Jaunās Derības pantiem
par puķēm laukā, kuras Dievs aprūpē (Mt. 6:28–29), kā arī uz Jēzus vēlmi sapulcināt
Jeruzalemes bērnus “zem saviem spārniem” (Mt. 23:37). Šie motīvi ietver Dieva rūpes,
kas pretstatītas viņa “vaiga apslēpšanai”.

Dzejnieks seko pazīstamajai laikmeta tendencei – cilvēks ir likts Kristus vietā. Jaunajā
Derībā augšāmcēlies Kristus laiku beigās sapulcinās savus izredzētos no visām debesu
pusēm. (Mt. 24:30–31) Savukārt pastarās tiesas ainā visu tautu sapulcēšana Kristus goda
krēsla priekšā iegūst biedējošu raksturu. (Mt. 25:32) Dzejojuma kontekstā bērnu dvēseļu
pulcēšanu draud veikt “lielumā un varenībā” sacēlies cilvēks, lai aicinātu uz tiesu pār
eņģeli, kas te reprezentē augstākās varas netaisnību:

*Un pulcēšu es tos ap sevi / no rītiem, vakariem un saulainajiem dienvidiem – /
Un, kad ap mani viņi pulkā ziedēs / kā bezgalīgi balta pļava – balta pļava –, / es
tumsā ēnā uzcelšos starp tiem / ar nakti sirdī un uz sejas. (..) / es mācīšu tiem ni-
cinošu dziesmu dziedāt, / ka tu – tu... esi netaisns! (..) / ka beigās atstāji tu tumsā
to, / kas visu atdevis par gaismu mūžīgo!⁵⁰*

Dzejojuma varonis savā negantajā protesta drosmē solās apšļākt eņģeļa baltos
spārnus ar savām grēcīgajām asinīm, no kurām “mūžam tev vairs nenomazgāties”.⁵¹

49 Fricis Bārda, *Raksti*, 2. sēj., 265.

50 Turpat.

51 Turpat, 266.

Tā būtu pilnīga ideāla iznīcināšana izmisumā par tā neaizsniedzamību. Draudi vērsties pret “tiem mazajiem” ietver reminiscenci par Jaunās Derības vārdiem: “Ko jūs esat darījuši vienam no tiem maniem vismazākajiem brāļiem, to jūs man esat darījuši.” (Mt. 25:40) Jēzus to saka pastarās tiesas kontekstā. Tādējādi šī atsauce slēpta mājienu veidā, iespējams, ietver protestu arī pret Dieva kā tiesneša priekšstatu. Dzejas varonis nebaidās no šīs tiesas, bet izaicina to.

No tradicionālās kristīgās pazemības viedokļa šāda cilvēka sacelšanās ir dēmoniski inspirēta, jo cilvēkam bez iebildēm jāpieņem Dieva uzliktie pārbaudījumi, jāparedz šo ciešanu svētība savā liktenī, kā to īpaši uzsver vairums tālaika mācītāju. Arī vairākos F. Bārdas dzejoļos ciešanas ir atzītas par vērtīgām, jo tās palīdz garīgi izaugsmei. Cilvēka doma tieši sāpēs iegūst tapšanas prieku.⁵² Tomēr arī dzejolī “Cīņa ar eņģeli” ir runa par cilvēka garīgo tapšanu. Šīs cīņas dziļākais nolūks nav pašmērķīga dēmoniska spītība, bet alkas pēc galīgā izlīdzinājuma, kurā, izejot cauri ciešanu un protesta tumsai, cilvēks no jauna atrod harmoniju ar dievišķo.

Dzejojuma noslēguma daļā seko daļējs izlīdzinājums. Eņģelis vismaz naktīs atgriežas pie dzejnieka. Nakts ir laiks, kad cilvēks visvairāk var atraisīt savu dziļāko patību. Naktīs dzejnieks atkal sajūt savas kokles stīgās “ne šīs zemes dziesmas”,⁵³ tātad zaudēto kontaktu ar debesu spēkiem:

*Kad ceļos, tevis sen vairs nava – / dun diena pretim saules smaidam. /
Bet kokles stīgās izdzisdamu / dzird ne šīs zemes dziesmu vaidam...⁵⁴*

No cilvēka dzīves ceļa dramatiskā vispārinājuma autors atgriežas personiskajā plānā. Viņš ir gatavs samierināties. Atgriešanās neaptumšotajā bērna ticības pasaulē pilnībā vairs nav iespējama. Dienas dunā, resp., pieauguša cilvēka ikdienas darbā, pienākumos un rūpēs, viņš šo atgriezušos dziesmu dzird “vaidam”. Tātad cilvēka sacelšanās, vēlme iziet ārpus savu iespēju robežām noplok, tomēr saikne ar pārlaicīgo saglabājas kā apakšstrāva. Vienlaikus arī diena ved pretim “saules smaidam”, tātad ir nepieciešama dzīves sastāvdaļa. Tādējādi vērienīgi iezīmētā cilvēciskās esības traģēdija noslēgumā pārvēršas ikdienas drāmā. Grūti pateikt, vai tāds ir bijis autora mērķis. Romantiskā varoņa vētrainās cīņas iznākums var radīt lasītājā vilšanās sajūtu, tomēr tas ir reālistisks. Iespējams, šis sacerējums ir mazāk pazīstams tāpēc, ka blakus emocionāli un mākslinieciski spēcīgām rindām tajā ir arī formveides ziņā mazāk izstrādātas vietas.

52 Fricis Bārda, *Raksti*, 2. sēj., 12.

53 Turpat, 266.

54 Turpat.

lemesls var būt arī saturisks – garīga sacelšanās un cīņa nesaistās ar F. Bārdam raksturīgo pasaules izjūtu.

Dzejolis “Svešā dievnāmā” (1917) tēlo poētiski spilgtu ainu pareizticīgo baznīcā. Tas ir vienīgais F. Bārdas dzejolis, kurā tieši attēlots Kristus. Sižetiskais vēstījums tapis Pirmā pasaules kara notikumu iespaidā. F. Bārda ar cieņu un pietāti izturas pret sev svešajām pareizticīgās baznīcas tradīcijām. Dzejoļa sākumā autors raksturīgos tēlos iezīmē dievnāmā valdošo godbijīgo atmosfēru:

*Tik svešā dievnāmā man dažkārt iegriezties, / kur svētbildes ar skumjām sejmā
laistās rotās, / starp svecēm priesteri mirdz rizās sudrabortās; / kur dziesmām vī-
rakkūmos saldi šūpoties.⁵⁵*

Dievnāmā ir ieradušies no frontes nākuši Krievijas impērijas armijas karavīri. F. Bārda tobrīd pilnībā atbalsta viņu cīņu pret iebrukušo vācu karaspēku. Vistālākajā stūrī smagi ievainots karavīrs pazemīgi lūdzas, “kaut redzams tam tik biedru plecu pelēks mūris”.⁵⁶ Viņš nespēj pats tikt līdz Kristus svētbildei, lai aizdegtu pie tās sveci, tādēļ lūdz savu mazo sveces galiņu biedriem padot uz priekšu:

*Un pēdjā roka kad to sniedz uz altāri, / man šķiet, ka Lielais Cietējs mirdzā sa-
kustētos, / ka svecītei šai pretim sniegtu pirkstus svētos, / ar gaišu glāstu mājot
tam – tur tumšā stūrītī.⁵⁷*

Šajā ainā uzsvēta bībeliskā doma, ka Kristus ievēro “vismazākos”: cietējus, nabagos, malā nostumtos. Vienlaikus tas savienojas ar kareivju biedriskuma tēlojumu. Autors te ataino vienkārša cilvēka ticību. Tā nav viņa paša ticība, jo viņš atrodas “svešā” dievnāmā. Taču tā ir ticība, kas aizkustina un iedvesmo dzejnieku.

Vienkārša cilvēka ticības motīvs iemiesots arī dzejolī “Kā debesis atveras”. F. Bārda nācis no apvidus, kurā savulaik ir bijusi aktīva hernhūtiešu kustība. Viņa ģimene gan, cik zināms, nav tai piederējusi.⁵⁸ Tomēr garīgā atmosfēra, kādu brāļu draudžu klātbūtne veidojusi sabiedrībā, ir iespaidojusi arī dzejniekus, kas nav ar to tieši saistīti. Šīs garīgās

55 Fricis Bārda, *Raksti*, 2. sēj., 225.

56 Turpat.

57 Turpat, 226.

58 Pāvils Štolls atzīst, ka F. Bārdas biogrāfiskā saikne ar brāļu draudzi nav skaidra, bet idejiski šī kustība dzejnieku noteikti ir iespaidojusi, īpaši no iekšējās dievbijības viedokļa. Pāvils Štolls, *Latviešu kultūra un brāļu draudze. Latviešu kultūras tradīciju čehu konteksti XVII–XX gs.* (Rīga: Mansards, 2016), 212.

gaisotnes atskaņas var saredzēt F. Bārdas dzejā. Brāļu draudzei raksturīgā personiskā atklāsme ietverta dziļi ticīgas lauku sievietes pārdzīvojuma atainojumā:

Veca, sirma māmuliņe, / kurai Dieviņš augšā – viss, / stāsta man, ka kādreiz viņai / atvērušās debesis. (..) / bezgalīga gaismas jūra, / it kā tūkstots saulēs gaišs... (..) / Pēkšņi viss tad atkal dzisis, / iziris, kā sapnis irst. / Svēta atmiņa tik sirdī, / kuru mūžam neaizmirst. ...⁵⁹

Dzejnieka aprakstītā aina ir spilgts piemērs pārļaicīgās gaismas redzējumam, kas raksturīgs visu reliģiju pārstāvju mistiskajām pieredzēm.⁶⁰ Tradicionālā baznīca netiecas pēc šādiem ekstātiskiem pārdzīvojumiem, dažkārt pat noliedz tos, tādēļ varētu izteikt drosmīgu pieņēmumu – šeit aprakstītā māmuliņe ir bijusi brāļu draudzes locekle vai vismaz stāvējusi tai tuvu.

Autors gan ir mazliet skeptisks pret šādu ārēju redzējumu, taču atzīst, ka arī pats šo izjūtu piedzīvojis iekšēji – savā sirdī. Šajos brīžos cilvēks iegūst garīgu apskaidrotību un spēj izprast dziļākās esības patiesības nevis ar prātu, bet iekšējas atklāsmes ceļā:

dzīves mīklas mūžīgās / kā no miega mostot pēkšņi / gara acīm atveras. / Viss tik dziļi apskaidrojies, / vienkāršs, saprotams un gaišs. / Prāts kā apstulbis, kā mulsis / parādību garām laiž.⁶¹

Pēc tam šī izpratne atkal zūd, tikai sirdī paliek sajūta par iekšējo debesu atvēršanos.⁶² *Sapņa iziršanas* motīvs atkārto frāzi no “Zvaigžņu meitas” cikla. Toreiz sapņa iršana sasaistīta ar dvēseles iršanu.⁶³ Šeit šis motīvs iegūst jaunu spēka dimensiju – “svētā atmiņa” dod dvēselei garīgu pamatu.

Mūžīgo mīklu motīvs saista šo dzejoli ar senāk sarakstīto dzejoli “Mūžīgās mīklas”, kurā “prāts apjūk” cilvēkam neatbildamo jautājumu priekšā. Šo šaubu vietā tagad ir nākušas atbildes, kas nav ietveramas jēdzienos un vārdos.

Rakstā “Prāts un mūžības jautājumi” F. Bārda, atsaucoties uz Anrī Bergsona (*Henri Louis Bergson*, 1859–1941) atziņām, īpaši uzsver, ka garīgajām patiesībām nevar

59 Fricis Bārda, *Raksti*, 2. sēj., 162.

60 Leons G. Taivans, *Teoloģijas vēsture I* (Rīga: Ceļš, 1995), 54.–55.

61 Fricis Bārda, *Raksti*, 2. sēj., 163.

62 “Viņš [F. Bārda] no savas dzīves mēdza stāstīt daudz gadījumu, kad intuīcijā viņam atvērušies daudz dziļāki atziņas avoti nekā kailā ārējā pieredzē un diskursīvā domāšanā.” Kārlis Kundziņš, “Manas atmiņas par Frici Bārdu”, *Ceļš. Gara dzīves mēnešraksts* 5 (1946): 222.

63 Fricis Bārda, *Raksti*, 1. sēj., 15.

pietuvoties prāta ceļā.⁶⁴ Tāda pati attieksme vienlīdz raksturīga gan piētisma un hernhūtisma, gan agrīnās liberālteoloģijas izpratnei.⁶⁵ Tā izaugusi no viena avota – pretreakcijas luteriskajai ortodoksijai un teoloģiskajam racionālismam, lai gan ar krasi atšķirīgu izpratni kristoloģijas jomā. Arī Austrumu reliģijas uzsver garīgas atklāsmes vērtību un nepieciešamību atbrīvoties no prāta ierobežojumiem. Tādēļ šajā dzejolī ietvertu atziņu, protams, nevar vienkāršoti saredzēt tikai kā hernhūtisma ietekmi.

Tomēr F. Bārdas dzejai raksturīgā personiskā attieksme pret Dievu, kurš “dziļi dvēslē mīt”,⁶⁶ dievišķās klātbūtnes pārdzīvojums, tieksme pēc sirdsšķīstības, ticības saistīšana ar sapņiem un sakāpinātām jūtām, nojausma, ka garīgās realitātes pieredze zemes dzīvi padara nesvarīgu, – tas viss liecina, ka atsevišķos aspektos viņam ir bijusi tuva brāļu draudzes dzīves izjūta.

Svētā Vakarēdiena motīvs ir turpināts vienā no pēdējiem F. Bārdas dzejoļiem “Velēna” (1918). Tajā dziļākā tvērumā pārradīti divi motīvi, kas jau iepriekš izmantoti F. Bārdas dzejā: Svētais Vakarēdiens un zemes kā ražas devējas svētums. Dzejolī “Līgavainis” Kristus asins upura vietā ir likts paša cilvēka upuris. Vēl 1912. gadā sacerētājā dzejolī “Pirmā zāle” (tāpat kā ciklā “Arājs”) zemes svētuma pārdzīvojums ir savienots ar folklorisko Dieva tēlu.⁶⁷ Dzejolī “Velēna” svaigi uzartās zemes un Svētā Vakarēdiena motīvi sasaistīti dziļā sakrālā pārdzīvojumā. Skatoties zemes spēka pilnajā velēnā, dzejniekam prātā nāk

*vecs vīns un maize vienkāršā, / un svētie vārdi, kuri staro /
dziļvecā gudrībā. Man tad / tīk velēnā spiest pieri kāri (...).*⁶⁸

Tātd uzartas zemes svētums nav mazāks kā baznīcas rituālam. Saskaņā ar to liriskais varonis iemanto tādu pašu vienotības pārdzīvojumu ar dievišķo. Vienlaikus šī ir viena no nedaudzajām vietām F. Bārdas dzejā, kur viņš apliecina, ka arī Svētā Vakarēdiena iestādīšanas vārdos saredz “dziļu gudrību”, sajūt svētuma pārdzīvojumu. Minēto dzejoļu salīdzinājums liecina par lielāku vēlmi iedziļināties vecajā “gudrībā” un atvērtību kristīgajam pasaules redzējumam dzejnieka īsā mūža nogalē.

Var secināt, ka kristīgie motīvi F. Bārdas dzejā iekļaujas viņam raksturīgajos reliģiju sintēzes centienos. Pirmajā dzeju krājumā “Zemes dēls” tie lietoti simboliskā nozīmē.

64 Fricis Bārda, *Raksti*, 1. sēj., 350.

65 Piemēram, pēc F. Šleiermahera domām, reliģija nav ne saprāta, ne gribas, bet jūtu lieta, absolūtas atkarības jūtas no Dieva un Visuma. Voldemārs Maldonis, *Evanģeliskā dogmatika* (Rīga: Latvijas Universitāte, 1939), 296.

66 Fricis Bārda, *Raksti*, 2. sēj., 17.

67 Turpat, 31.

68 Turpat, 188.

Otrajā krājumā “Dziesmas un lūgšanas Dzīvības kokam” kristīgajiem motīviem ir samērā nozīmīga loma. To attīstība virzās no simboliska izmantojuma uz hernhūtisma garīgajai gaisotnei raksturīgās sirdsšķīstības atklāsmi un cieņu pret kristīgo pasaules skatījumu.

SUMMARY

Christian Motifs in Poetry of Fricis Bārda

The creative work of Fricis Bārda suggests an intense spiritual search that eventually alienated him from Christianity. It is therefore sometimes contended that there is neither Christ nor Christian symbolism in his poetry. However, Christian motifs play a rather important role in Bārda’s poetry. They have been integrated in a wider context of synthesis of religious ideas.

Bārda’s first collection of poems “Zemes dēls” (“The Son of the Land”, 1911) contains few Christian motifs, and they appear as poetic expressions of other ideas. In the poem “Līgavainis” (“The Bridegroom”), the lyrical character’s cup of blood invokes parallels with the sacrifice of Christ’s blood, symbolising a man’s sacrifice for his Dream. The Dream embodies a spiritual reality, and its fulfilment can only be attained in death. In the poem “Tveice” (“Heat”), the Communion host is a poetic symbol of the physical and spiritual thirst of the ploughman. The poem “Lielā vienība” (“The Great Unity”) links Christian and Buddhist notions in an experience of spiritual enlightenment.

In the second collection of poems, “Dziesmas un lūgšanas Dzīvības kokam” (“Songs and Prayers to the Tree of Life”, 1923), there are more Christianity-related motifs. In the poem “Cīņa ar eņģeli” (“Wrestling with the Angel”), motifs of protest against the God’s established world order and the suffering inflicted on man are not directed against God himself, but in a euphemistic way against the guardian angel as a representative of the heavenly forces. The poem describes a collapse of the naïve faith of a child. The motif of the lost childhood faith is characteristic of Latvian classical poetry. The opening of the poem has several direct parallels with Aspazija’s poem “Aina” (“Scene”). In the following verses, the poet begins a resolute struggle for his lost childhood dreams. The poem contains many reminiscences of the Bible. The poem “Svešā dievnamā” (“In an Unfamiliar Church”) was written under the influence of the events of the First World War. It is the only poem directly portraying Christ. The description of a common man’s faith contains the Biblical notion that Christ turns his attention to “the smallest”. Bārda comes from a region that had an active movement of Moravian Brethren Congregations. The world-view inherent to Moravian Church, its yearning for purity of heart and a personal relationship with God have had an indirect influence on Bārda’s poetry. Motifs characteristic of the Moravian Church in the poem “Kad debesis atveras” (“When the Heaven Opens”) are combined with a generalised experience of enlightenment where one gains insight into spiritual truths that are not comprehensible to the mind. The motifs of the holiness of the Holy Communion and the earth as

a harvest-giver are reinvented in the poem “Velēna” (“Turf”). The author affirms that he perceives a profound wisdom in the ancient words of the consecration of the Holy Communion. This suggests a greater openness to the Christian worldview at the end of the poet’s short life.

© 2024, Ilona Miezīte, Latvijas Universitāte

Raksts publicēts brīvpieejā saskaņā ar *Creative Commons* Attiecinājuma-Nekomerciāls 4.0 starptautisko licenci (CC BY-NC 4.0) (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>).